

A nagykerekeli jobbágyságok küzdelme a földért

Nagykerekeli község Hajdú-Bihar megye délkeleti sarkában fekszik, Ártánd, Kismarja, Bojt, Bedő községek szomszédjaként. Története régi időkre nyúlik vissza. A XIII. században már vámszedő hely volt. A Várad Regestrum 1215-ben említi a községet, mikor hét kepe búzát fizetett a Várad Püspökségnek. Történelmi hőskora a XVII. század első felére esik. Itt zajlik a Bocskai-féle szabadságharc első győztes ütközete 1604. október 3-án.

A község egész történelmét átszövi a harc. Mikor hallgattak a csatákban a fegyverek, előtérbe került a földesurak elleni küzdelem a földért, a megélhetésért. Nagykerekeli jobbágyságai nem nyugodtak bele abba, hogy az úrbéri rendeletet a falu földesurai nem úgy hajtották végre, ahogy azt kellett volna, de hiába irtak levelet földesuraikhoz és a megyei közgyűléshez, kérésüket nem teljesítették. Tekintsünk bele a küzdelem egy kis epizódjába több mint kétszáz év távlatából.

1776. május 18-án Nagykerekeli jobbágyságai alábbi levelükkel fordultak Menszáros Sándor, Csanády Sándor, Hodossy János, Menszáros Dániel, Csanády Imre nevezetű földesuraikhoz. „*Tekintetes Uraink! Nekünk kegyes Protector Uraink!*

Minthogy mi oly helyes és folyó beszédűek nem vagyunk, hogy tetszőképpen feltéendő dolgainkat a tekintetes uraságok előtt exponálhassuk, arra való nézve a communitynek akarattal írásban kívántuk a tekintetes uraságoknak manifesztálni. Többnyire ellene mondanak lakosaink azon kegyes dispositiónak, mely szerént némelyeket egész sessionátusnak [telkesnek], némelyeket pedig fél sessionátusnak pronounciáltattak [nyilvánítottak], mivel egyező akarattal abba határozták meg magokat, hogy abban maradjanak és constanter [állhatatosan] megálljanak, mint magok magokat conscriptióra [rendeletre] az urbáris conscriptiókor leadták.”

Az 1770-es úrbéri összeírás hiába határozta meg a jobbágytelki állományt, a földesurak egymás után szegték meg a törvényes összeírásokat azzal, hogy földet hasítottak ki a jobbágyok telkeiből, növelve ezzel a földesúri majorátus területének nagyságát.

A jobbágyok így folytatták levelüket:

„Nem egyezhetnek meg lakosaink egymás között abban is, hogy tövises és siványos földnek, urbáriális földnek robotra melléje álljanak, minthogy kevés és majd semmihasznót, többnyire háromszori jó megmunkálás árán is nem igen vehetnek belőle.”

1776-ban a megyei közgyűlés elé került a jobbágyok kérelme, miután a földesurak visszautasították azt. A jobbágyok képviselői előterjesztették kérésüket a megyei közgyűlésen. A vita a következőképpen zajlott le.

Menszáros Sándor, a földesurak képviselője: *„A falusiak csalárd módon jártak el és földjük egy részét nem mérették le, aminek az volt az eredménye, hogy nem 13 telek volt a faluban hanem 42, melyet mindezeideig használtak a lakosok. A csalást azáltal követték el a lakosok, hogy egész telek helyett csak fél-teleket vallottak be, fél-teleket pedig csak negyedeknek mondtak. A parasztiok elhanyagolták a földet, hogy ne kelljen adót fizetniük utána. Ki kell irtani a bozótokat!”*

Erre Szabó Pál esküdt, a falu képviselője így válaszolt: *„Bármint is akar a megye vagy a földesúr cselekedni az irányban, hogy a sásos, nádas, bozotos földet műveljük meg, későbbiek vagyunk mindnyájan börtönökben megrohadni, semminthogy kényszeríthessenek bennünket oly bozotos föld megtisztítására.”*

A megyei bizottság elutasította a jobbágyok arra vonatkozó kérését, hogy jó földet kapjanak a megművelhetetlen, vizállásos területek helyett és 13 telek helyett 42 telekre szabta ki az adót.

1776. június 4-én a jobbágyok újabb kérvénnyel próbálkoztak a megyei hatóságnál. *„... de oh keserves állapot! Amidőn tekintetes földesurainktól szívzakadva s könyörögve azt vártuk, hogy az conscriptióra általuk feladatott földek birtokunkba maradván mind az magunk, mind a földesuraságok, mind öfelsége, mind a tekintetes nemes vármegye, mind pedig a helység hasznaira alkalmasabbak lennének, azon földeink tőlünk elvéttvén és helyekbe oly bokros és vizállásos földek adattatván, kik szántásban élésünkre nem voltak. És hosszú napokon, amennyi napot parancsolnak, annyi nap kell egymás után szántanunk, mégpedig naplemente után is és egész nap etetésre és itatásra egy óránál több nem engedtetik, marháink példás fogásokkal is megsirathatatlan kárainkat kellek tapasztalva személni.”*

Ezen szívszorító levélre 1776. június 8-án Nagykerekeli földesurai — aláírással a földesurak beadványt nyújtottak be a megyei hivatalba. Ennek egy részlete a következő: *„... nagy szemtelen vakmerőség azt állítani, hogy az urbáriális conscriptióra általok fölvaltott földeket tőlük elvettük volna, mert kétannyival is több földet és rétet adtunk Nagykerekeli parasztjainak, mintsem amennyit az urbáriális conscriptióra leadtak.”*

Az úrbéri állomány összeírásakor 1770- és 1772-ben személy szerint felmérték minden község jobbágytelki állományát, és megállapították, hogy egy-egy egész jobbágyteleknek milyen volt a nagysága. Viszont a jobbágyok legnagyobb része nem rendelkezett egész telekkel: az egész telek nagyságának lerögzítése inkább az adóalap megállapítására szolgált.

Egy földesúri beadványban Menszáros Dániel a „felbújtó vezetők” nevét is közölte és kérte a megyei bizottságot — segítse őket a nyakas parasztok ellen. A főszolgabíró ez ügyben gyorsan intézkedett. „*Megparancsoltatik nagykerekeli bíráknak, hogy az tekintetes vármegyei rendelése szerént Móri János, Badar Mihály, Balogh István, Darvas János, Szabó Pál személyeket holnapra hozzám Váradra beküldeni el ne mulasszák, különben ha szép szerént bejönni nem akarnának, kötözve fognak behoztatni.*”

Szabó Pált és Darvas Jánost 40-40 botütéssel büntette, melyet heti piac alkalmával, nyílt piacon kellett kiszabni. Móri Jánost, Badar Mihályt, Balogh Istvánt 30-30 bottal fenyegette meg a főszolgabíró.

Nagykerekeli jobbágyai későbbi időkben beadott kérésükre sem kaptak megfelelő választ.

Szöllősi Kálmán

Irodalom: *Hunyadi Ferenc:* A kismarjai kerület községei (Bp., 1936), *Masits László:* Műemlékek—Múzeumok Hajdú-Biharban (Debrecen, 1978). *Osváth Pál:* Bihar megye sárréti járásának leírása (Nagyvárad, 1875), *K. Nagy Sándor:* Biharország, Útirajzok (Nagyvárad, 1884). *Lévai Mihály:* A nagykerekeli ref. egyház története (kézirat), *Komoróczy György:* Nagykerekeli történetek vázlata (gépelt).

HÍREK

A ceglédi kórház névadó ünnepsége Dél-Pest megyét szolgáló ezerégyes ceglédi kórház 1984. október 24-én tudományos és ünnepélyes keretek közt vette föl Toldy Ferenc nevét.

Dél előtt folyt le a Városi Pártbizottság dísztermében a névadó munkásságát méltató orvostörténeti ülés, melyet Podmaniczki István, az MSZMP ceglédi városi Bizottsága titkára vezetett le. Négy előadás hangzott el. Elsőnek *dr. Szabadalvy András* kórházigazgató vázolta az intézet történetét. 1873-ban megvette a város a Vörös Ökör fogadót s benne egy huszonnégy ágyas ápodlát rendezett be. Külön orvosa nem volt, a városi orvos látta el a betegeket. E régi ápodla a város északnyugati végén állt, innen költözött 1930-ban 65 ágygal mai helyére, a Történelmi úti katonai üdülőbe. Az intézmény 1957-ben már kétszázötven ágygal fogadta a rászorulókat. A jelenlegi hétemeletes új épület 1970 óta 1347 dolgozójával ad gyógykezelést a betegeknek. *Dr. Antall József*, a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum főigazgatója a polgári forradalmat előkészítő reformkor társadalmi mozgását, benne az egészségügy rohamos fejlődését ismertette, a XIX. századeleji orvosi iskola kiváló képviselőjének, Toldy Ferencnek alapvető kutatásaival, máig ható gyógyeljárásaival. *Dr. Rigó János*

professzor, az Országos Dietetikai Intézet főigazgatója a múlt századi diétetika és makrobiotika fejlődéséről beszélt, kiemelve e két tudományág kiváló művelőjének Toldy Ferenc orvosegyetemi tanárnak fölfedezéseit és tanításait.

Hidvégi Lajos helytörténeti kutató a budai német környezetből Cegléd szinmagyar város nemzeti iskolájába küldött Schédel Feri kisdíák 1813—1814. évi nevelőszüleiéről, pajtásairól és az őt szeretettel körülölelő felnőttjeiről tartott előadást (Bővebben lásd a Hónismeret 1984. 6. számában).

Az ünnepség kora délután a kórházban folytatódott. Az aulában *dr. Korompay Tihamérné* könyvtáros színvonalas kiállításon mutatta be Toldy Ferenc életútjának emlékeit: könyveit, kéziratait, fényképeit és a róla szóló közelmúltbeli publikációkat. A Toldy-fejes, *Borsos Miklós* szobrászművész által domborított nagyméretű bronz emléktáblát *dr. Medve László* államtitkár leplezte le a városból összegyűlt közönség előtt. Végezetül Fekete Antal városi tanácselnök mondta el az avató beszédét, összefoglalva Toldy Ferenc munkásságának jelentőségét és hatását napjaink egészségügyére. A dombormű képét lásd a hátsó borítón. (*Hidvégi Lajos*).